

- Saavutettavan kielen opas. Helsinki: Kehitysvammaliitto, Oppimateriaalikeskus Opike.
- LESKELÄ, LEEALaura – KULKKI-NIEMINEN, AULI 2015: *Selkokirjoittajan tekstilajit*. Helsinki: Kehitysvammaliitto, Oppimateriaalikeskus Opike.
- LESKELÄ, LEEALaura & UOTILA, ELIISA 2020: Selkokieli saavutettavan viestinnän välineenä. – Maija Hirvonen & Tuija Kinnunen (toim.), *Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä* s. 227–248. Helsinki: Gaudeamus.
- MAASS, CHRISTIANE 2020: *Easy language – plain language – easy language plus. Balancing comprehensibility and acceptability*. Berlin: Frank & Timme. <https://doi.org/10.25528/042>.
- MAASS, CHRISTIANE & HANSEN-SCHIRRA, SILVIA 2020: *Easy language research. Text and user perspectives*. Berlin: Frank & Timme. <https://doi.org/10.25528/043>.
- PELKONEN, SAILA 2020: *Vaikeiden sanojen käyttö ja selittäminen informoivissa selkoteksteissä. Toteutuuko selkokielen ohjeistus?* Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202011228127>.
- RINK, ISABEL 2019: *Kommunikationsbarrieren*. – Christiane Maaß & Isabel Rink (toim.), *Handbuch barrierefreie Kommunikation* s. 29–65. Berlin: Frank & Timme. <https://library.open.org/handle/20.500.12657/43216>.
- Selkokeskus 2018: Selkokieli. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2018/10/SELKOMITTARI_2018_11.10.18.pdf (30.1.2021).
- 2022: Hae selkotunnusta. <https://selkokeskus.fi/koulutukset-ja-tekstipalvelut/hae-selkotunnusta/> (2.6.2022).
- SUURONEN, TIMO 2022: *Sanoista saavutettaviksi. Selkokielisten sanastojen laatiminen kognitiivisen saavutettavuuden näkökulmasta. Kääntämisen ja tulkauksen pro gradu -tutkielma*. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202205101870>.
- TEMMERMAN, RITA 2000: *Towards new ways of terminology description. The sociocognitive approach*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tlrp.3>.
- TYYSSTERI, LAURA 2010: *Yhdys-sanatermien rakenne erikoiskielten erityisluonteen kuvaajana*. – Niina Nissilä & Nestori Siponkoski (toim.), *Käännösteoria, ammattikielit ja monikielisyys. VAKKI-symposiumi XXIX* s. 350–360. VAKKI.
- UOTILA, ELIISA 2013: *Selkokieltä esitteillä. Kelan selko- ja yleiskielisten esitteiden tekstuaalinen analyysi*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- VIRTANEN, HANNU 2014: *Selkokielen käsikirja*. 3. painos. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opike.

Selkoa sanomista – Selkolukijoiden havaintoja selkokielisten uutistekstien ymmärrettävyydestä

Selkokielistä tietoa on tarvittu viime vuosina enemmän kuin koskaan aiemmin. Jokaisen meistä on ollut välttämätöntä saada luotettavaa tietoa itsellemme ymmärrettävällä tavalla. On selvää, että selkokielistä uutisointia tullaan tarvitse-

maan myös tulevaisuudessa. Mutta vastaavatko selkouutiset selkokieltä tarvitsevien ihmisten tarpeisiin tällaisinaan? Asiaa on kysyttävä aiheen asiantuntijoilta – selkokieltä tarvitsevilta ihmisiltä itseltään.

Tässä havaintokirjoituksessa tarkasteluni kohteena on selkokielen ajankohtaislehti *Selkosanomien* uutistekstien ymmärrettävyys. Tarkastelen ymmärrettävyyttä selkokieltä tarvitsevien ihmisten (jatkossa selkolukijoiden) näkökulmasta heidän haastatteluidensa pohjalta. Haastatteluihin osallistuneiden henkilöiden selkokielen tarve johtuu eri syistä, minkä vuoksi on kiinnostavaa tarkastella myös selkokielen käyttäjärühmien välisiä eroja lukijoina.

Avaan aluksi kirjoituksen kannalta keskeistä ymmärrettävyyden käsitettä ja sen suhdetta selkokielen periaatteisiin. Sen jälkeen kerron lyhyesti selkouutisten erityispiirteistä. Ennen varsinaista analyysia teen katsauksen selkotekstien testaamisen perinteisiin sekä selkolukijoihin tekstien testaajina. Analyysissa tarkastelen selkolukijoiden esiin nostamia havaintoja selkouutisten ymmärrettävyyttä tukevista ja vaikeuttavista tekijöistä. Lopuksi pohdin, millaisia päätelmiä aineiston perusteella voidaan tehdä.

Ymmärrettävyys on monen tekijän summa

Ymmärrettävyytutkimuksen uranuurtajan Osmo A. Wiion ymmärrettävyysteorian taustalla on ajatus kielen kansanomaistamisesta ja tekstien ymmärrettävyydestä sanatekijöitä ja monimutkaisuutta helpottamalla (Leskelä 2019: 87). *Ymmärrettävyyden* Wiio (1992: 137) määrittelee ”vastaanottajan kyvyksi toistaa ja selittää näkemäänsä tai kuulemaansa ja toimia sanoman edellyttämällä tavalla”. *Sanatekijöillä* hän puolestaan viittaa sanojen valintaan: teksteissä tulisi suosia tuttuja, tavallisia ja lyhyitä sanoja (Wiio 1997: 122–124). Wiion (ks. esim. 1997: 122–125) mukaan ymmärrettävyys muodostuu havainnollisuuden, samastumisen, ideatiheyden, motivaation, kieliasun (sanatekijät ja rakennetekijät) ja ulkoasun summana. Näitä osatekijöitä olen soveltanut haastatteluaineistoa luokitellessani ja

luokkia nimetessäni. Vaikka Wiion teoria on verrattain vanha, sopii se tässä tutkimuksessa sovellettavaksi, sillä teoria on vaikuttanut merkittävästi selkokielen varhaisiin vaiheisiin (ks. esim. Leskelä 2019). Lisäksi osa teoriasta toimii yhä selkokielen periaatteiden taustalla: selkoteksteissä pyritään muun muassa välttämään pitkiä ja harvinaisia sanoja, pitkiä määritekettä ja sekä kiilalauseita (ks. esim. Selkokeskus 2021a, 2021b; Leskelä 2019).

Ymmärrettävyys tulee erottaa *luettavuuden* käsitteestä, jolla Heikkisen (2012) mukaan viitataan sanojen ja lauseiden pituuteen, mutta myös tekstin rakenteeseen ja siihen, kuinka nämä vaikuttavat tekstin ymmärrettävyyteen. Heikkisen (2012) mukaan kaikki luettavuustutkimuksessa tarkasteltavat piirteet ovat siis olennaisia myös ymmärrettävyytutkimuksessa, mutta ymmärrettävyys on nähtävä luettavuutta huomattavasti laajempaan käsitteeseen.

Koska selkokielen periaatteet ovat vuosien varrella tiedon karttuessa monipuolistuneet, ei Wiion havaintojen tai luettavuustutkimuksissa esiin nousseiden piirteiden ajatella enää yksinään riittävän selittämään sitä, mikä kielessä on vaikeaa tai helppoa. Esimerkiksi lauseen pituutta pidetään edelleen tärkeänä tekijänä, mutta on myös havaittu, että lyhyetkin lauseet voivat tehdä tekstistä vaikealukuisen, jos teksti ei ole riittävän sidosteinen, eikä lukija hahmota lauseiden välistä yhteyttä. (Leskelä 2019: 87.) Nykytiedon valossa selkokirjoittajan on yksittäisten tekijöiden lisäksi syytä suunnata huomionsa myös tekstikokonaisuuteen ja sen ymmärrettävyyteen (Leskelä 2019: 116). Siitä syystä peilaan selkolukijoiden havaintoja paitsi Wiion teoriaan myös vahvasti selkokielen periaatteisiin ja aiempaan tutkimukseen.

Selkouutisen synty

Selkokieliä uutisia voidaan kirjoittaa joko suoraan selkokielelle tai mukauttamalla yleiskielisiä uutisia selkokielelle

(ks. esim. Kulkki-Nieminen 2020). Tässä kirjoituksessa tarkastelun kohteena olevat *Selkosanomien* uutistekstit ovat mukautuksia, joissa on käytetty useita eri lähtötekstejä. Yleiskielistä uutista selkokielelle mukautettaessa selkouutinen kohdennetaan tietyille vastaanottajille ja siirretään toiseen kontekstiin. Mukauttajan tehtävänä on näin ollen käsitellä tekstiä merkityskokonaisuutena ja selkokielen periaatteisiin nojaten arvioida, millaisin keinoin tekstin ymmärrettävyyttä ja luettavuutta voidaan tukea. (Kulkki-Nieminen 2020: 388.)

Vaikka selkouutisissa noudatetaan yleiskielisille uutisille tyypillistä perusrakennetta ja neutraalia esitystapaa, on selko- ja yleiskielisten uutisten välillä myös huomattavia eroja. Selkokirjoittajan on esimerkiksi pohdittava, puuttuuko lukijalta sellaista yleistietoa, jota hän tarvitsee uutisen ymmärtääkseen. Kirjoittajan täytyy myös huomioida, ettei selkolukija ole välttämättä seurannut uutistapahtuman kehitystä, minkä vuoksi häneltä voi puuttua tietoa, johon voisi uutisen ankkuroida. (Leskelä 2019: 125.)

Selkotekstien testaamisesta

Selkotekstien testaamisen tavoitteena on varmistua siitä, että teksti vastaa lukijoiden tarpeisiin ja noudattaa selkokielen periaatteita (Leskelä 2011: 3). Selkotekstejä on testattu Suomessa hajanaisesti jo pitkään, mutta yhteneviä käytänteitä eri toimijoiden välille ei ole syntynyt. Selkokielen asiantuntijakeskus Selkokeskuksessa tavaksi on muodostunut luetuttaa selkoteksti aina toisella selkokielen asiantuntijalla. Näin vaikeita ilmauksia, epäloogisuuksia ja muita ymmärrettävyyttä heikentäviä tekijöitä on saatu purettua teksteistä, sillä omasta tekstistä niitä on toisinaan vaikea havaita. Asiantuntijatestaamisessa on puolensa, mutta siltäkään ei tavoiteta sellaisia näkökulmia ja haasteita, joita vain selkolukija itse voi tavoittaa.

Selkotekstien vastaanottajalähtöisestä testaamisesta on tietoa vasta vähän. Selkokeskuksessa *Selkosanomien* uutisia on testattu lukijoilla säännöllisesti perinteisten menetelmien, kuten kyselylomakkeiden, avulla. Tällaisten menetelmien etuina ovat Leskelän (2011) mukaan niiden edullisuus, nopeus ja helppous (tutkijalle), mutta haasteiksi voi koitua esimerkiksi selkokielen käyttäjryhmiin kuuluvien ihmisten tottumattomuus kyselylomakkeen täyttämiseen sekä niin sanottu myöntövyöden ongelma: selkolukijoilla on havaittu olevan taipumusta vastata siten kuin he ajattelevat, että haastatteliija toivoo heidän vastaavan (mts. 3). Tarkempaa tietoa tietyistä tekstistä saadaan lukijoita haastatteleamalla ja havainnoimalla (mts. 6); näistä tarkasteluni pääpaino on ensin mainitussa.

Maailmalla selkotekstien testaamiseen on muodostunut vakiintuneempia käytäntöjä. Itävallassa, Saksassa ja Sveitsissä selkotekstejä on testattu selkolukijoilla säännöllisesti jo pitkään (Fröhlich & Candussi 2021: 41–42). Esimerkiksi itävaltalainen selkokielisiä materiaaleja kehitysvammaisille ja toimintarajoitteisille henkilöille tuottava Capito-yritys ylläpitää testihenkilörekisteriä, josta sopivia henkilöitä voidaan kutsua testaukseen. Capito myös edellyttää, että jokaista selkotunnukseseen saavaa tekstiä testataan todellisilla lukijoilla. (Leskelä 2011: 9.) Testaajat ovat pääasiassa kehitysvammaisia henkilöitä, joille maksetaan palkkaa testaamisesta (Fröhlich & Candussi 2021: 41–42).

Selkolukijat selkouutisten testaajina

Seuraavaksi esittelemäni tulokset on saatu haastatteleamalla viittä selkokielestä hyötyvää henkilöä. Selkolukijoiden jakauma on seuraavanlainen: Kaksi viidestä edustaa ryhmää, joiden selkokielen tarpeen taustalla on pysyvä ja synnynäinen neurobiologinen syy, tässä tapauksessa kehitysvamma. Käytän

tästä ryhmästä nimeä *ryhmä 1* (R₁). Loput kolme selkolukijaa edustavat ryhmää, johon kuuluvien henkilöiden selkokielen tarve on luultavasti väliaikainen ja jotka voivat hyödyntää viestinnässään omaa äidinkieltään, joka on muu kuin suomi. Heidän suomen kielen taitonsa on eurooppalaisen viitekehysten taitotasolla A₂–B₁ (ks. eurooppalaisesta viitekehuksesta esim. Opetushallitus 2021). Viitataan tähän ryhmään nimellä *ryhmä 2* (R₂). (Ks. käyttäjäryhmien jaottelusta Leskelä & Lindholm toim. 2012.)

Selkolukijoita on haastateltu puolistrukturoitua yksilöhaastattelumenetelmää hyödyntäen. Haastattelut on tehty pääosin kasvotusten, mutta osa ryhmän 2 haastatteluissa on toteutettu videopalvelu Zoomin välityksellä, koska koronapandemia esti haastatteluajankohtana kasvokkaiset tapaamiset. Kutakin selkolukijaa on haastateltu kaksi kertaa, joista ensimmäisellä tehtävänä oli perehtyä kouluväkivaltaa kertovaan selkouutiseen (*koulu-uutinen*) ja jälkimmäisellä soteuudistuksesta kertovaan selkouutiseen (*sote-uutinen*). Molemmat uutiset olivat haastatteluhetkellä melko uusia, *Selkosanomien* Kotimaa-osion pääuutisia, ja siten melko hyvin vertailtavissa keskenään. Uutisissa oli myös eroavaisuuksia: koulu-uutinen oli konkreettinen ja helposti aikaan ja paikkaan sidottava, kun taas sote-uutinen abstraktimpi. Kun lukijat olivat perehtyneet uutisiin, heille esitettiin etukäteen suunniteltuja, uutisten ymmärrettävyyttä mittaavia kysymyksiä, kuten *oliko tästä uutisesta sinulle hyötyä ja kiinnostiko tämä uutinen sinua*.¹

---

1. Selkolukijoita haastateltaessa on syytä huomioida muutama seikka, jotta haastattelun avulla saatuja tuloksia voidaan pitää luotettavina. Ensinnäkin jo haastattelutilannetta suunniteltaessa on pohdittava, miten selkolukijan selkokielen tarve otetaan huomioon. Toiseksi on varauduttava selkolukijan mahdolliseen myöntövyvyyteen.

Ymmärrettävyyttä tukevat tekijät *Selkosanomissa*

Haastatteluaineistosta esiin nousseet ymmärrettävyystekijät olen luokitellut ymmärrettävyyttä tukeviin ja vaikeuttaviin tekijöihin, joista aluksi pureudun ensin mainittuihin. Ymmärrettävyyttä tukevat ja heikentävät tekijät olen jaotellut edelleen alaluokkiin Wiion (1997) ymmärrettävyyden osatekijöitä soveltaen. Ymmärrettävyyttä tukeviksi tekijöiksi aineistosta nousivat samastuminen, motivaatio ja ulkoasu.

Koulu-uutinen koettiin tutuksi ja ymmärrettäväksi erityisesti ryhmässä 1. Ryhmässä 2 uutisen aihe nähtiin puolestaan vieraana, ja sisällön ja sanaston ymmärrettävyydspulmia esiintyi. Huomionarvoista on se, että informantit pystyivät kuitenkin samastamaan itsensä tai lähiympäristönsä uutisen tapahtumiin. Tämä viittaa siihen, että uutinen oli pääpiirteissään ymmärretty. Erityisesti ryhmässä 1 uutisen tapahtumiin samastuttiin itse (esimerkki 1), kun taas ryhmässä 2 ajatukset suunnattiin omien tai läheisten lasten koulunkäyntiin (esimerkki 2). Uutinen koettiin paitsi samastuttavaksi myös hyödylliseksi.

- (1) no se [hyöty] et jos mä oisi kouluikäne ni emmä ainakaa tekis tommost (Pekka, R₁)
- (2) minä ymmärän minun pitää keskustella minun lapseni [kanssa] ja olla varovastii ja kattoo [mitä] minun lapseni puhuu (Zora, R₂)

Sote-uutisen kohdalla samastuminen oli huomattavasti koulu-uutista vaikeampaa, ja ainoastaan kaksi viidestä informantista koki sillä hetkellä samastuvansa uutiseen (esimerkki 3).

- (3) no jos mä nyt itteeni ajattelen ni joo et jos ite tarvii terveystalveluja ni vois ymmärtää että

sinne pääsis aika helpostikki
(Matti, R1)

Motivaatiolla on ymmärrettävyyden kannalta suuri merkitys, sillä kiinnostavaksi koetut lehtijutut luetaan tyypillisesti useammin loppuun kuin vähemmän kiinnostavaksi koetut ja niiden ymmärtämiseksi ollaan usein valmiita näkemään vai-
vaa (Wiio 1997: 122–125). Koulu-uutista tarkasteltaessa kaikki viisi selkolukijaa oli-
vat yhtä mieltä siitä, että uutisen aihe on jokseenkin kiinnostava (esimerkit 4 ja 5).

- (4) kyl se jossain määräis kiinnosti se nyt ei oo ehkä se kiinnostavin uutinen mutta kyl se sen verran kiinnostaa että se pitää lukee läpi (Matti, R1)
- (5) kyl se kiinnostaa ainahan se kiinnostaa jos koulus sattuu joi-
tai (Pekka, R1)

On mahdollista, että uutinen koetaan helpommin ymmärrettäväksi silloin, kun se on lukijaa kiinnostava ja tällä on mahdollisuus samastua uutiseen (esimerkki 6), sillä moni haastateltu selkolukija koki koulu-uutisen kiinnostavaksi juuri näistä syistä. Kun uutisen aihe koetaan tärkeäksi, motivaatio ymmärtää uutista voi kasvaa.

- (6) joo se on kinostava ja informati-
vinen koska minä [olen] vanhemat ja minä kinostunut lapset (Zora, R2)

Neljä viidestä selkolukijasta koki myös sote-uutisen kiinnostavaksi siitakin huolimatta, että sen kohdalla koettiin koulu-uutista merkittävämpiä ymmärrettävyy-
spulmia. Haastatteluissa kävi ilmi, että selkolukijoita motivoi erityisesti uutisen tarjoama tieto oman tai läheisen ihmisen terveyden parantamiseksi (esimerkki 7) sekä oman tiedon kartuttaminen sote-uudistukseen liittyen (esimerkki 8).

- (7) kylhän se aina oma terveys kiinnostaa (Pekka, R1)

- (8) joo se on hyvä tietää että se oli suunniteltu pitkänä aikana totta kai se tarvitsee paljon töitä ja se sano että miloin se voi mm tule meidän elämään mm muttaa olisi ihana tietää lisää sote systeemistä (Mila, R2)

Kiinnostavaa on myös se, että jokainen ryhmän 2 lukijoista mainitsi jommankumman uutisen kohdalla uutisen merkityksen Suomeen integroitumisessa ja tiedon saamisen nähtiin edesauttavan osallistumista elämään uudessa kotimaassa (esimerkki 9). Uuden kulttuurin vaikutusta kielen oppimiselle on tutkittu aiemminkin: esimerkiksi Dahlgren (2020) on havainnut tutkimuksessaan, että S2-lukijoille hankaluuksia ovat aiheuttaneet erityisesti suomalaisen kulttuuriin liittyvät sanat.

- (9) se on tärkeää että maahanmuuttajat tai ulkomaalaiset voivat lukea mm kaikesta asioista mitä tapahtuu kaupungissa tai maassa ja mm reagoivat hyvin ja tai osallistuvat mm elämässä tässä maassa (Mila, R2)

Selkouutisten ulkoasun koettiin tukevan ymmärrettävyyttä molemmissa haastatelluissa ryhmissä, mutta merkittävämmäksi se nousi ryhmässä 1. Onkin mahdollista, että ulkoasu tukee ymmärtämistä erityisesti silloin, kun lukemiseen liittyy myös teknisiä haasteita. Ulkoasuun liittyvistä tekijöistä selkolukijoiden mukaan ymmärrettävyyttä tukivat erityisesti ilmava taitto ja lihavoinnin suosiminen lyhyissä korostuksissa. Useampi lukijoista mainitsi myös pääuutisten erottuvan selkeästi lehden muista uutisista – selkouutisen tuleekin edustaa tunnistettavasti kyseistä tekstilajia ja noudattaa esimer-

kiksi tekstilajille tyypillisiä rakennepiirteitä (Kulkki-Nieminen 2020: 388).

Eriytyisen merkittäväksi ulkoasu muodostui kuitenkin haastavaksi koetun sote-uutisen kohdalla. Peräti neljä viidestä selkolukijasta havaitsi sote-uutisen kuvan tukevan muuten vaikean uutisen ymmärtämistä (esimerkki 10; ks. myös Kulkki-Nieminen 2023). Utiskuvassa potilas on lääkärin vastaanotolla. Kuvan kerrottiin esimerkiksi korjanneen tekstin perusteella syntyneen väärinkäsityksen siitä, että sote-palveluissa olisi kyse ainoastaan puhelimitse tapahtuvasta palvelusta (esimerkki 11).

(10) no ainaki se [on hyvää] että tää kuva liittyy tähä et tää on mun mielestä hyvin otettu tää kuva et se liittyy tähä tekstiin ja ihminen näkee et mist on kyse ku se lukee tän et jos ei ois tätä kuvaa ni ei välttämättä ymmärtäis (Pekka, R1)

(11) mutta minä mm minä ymmärrän että se on soittaa palvelu ja nyt hehe nyt kuvassa minä näen että se ei ole vain soittaa minä voin käydä (Vera, R2)

Ymmärrettävyyttä vaikeuttavat tekijät *Selkosanomissa*

Ymmärrettävyyttä tukevien tekijöiden lisäksi selkolukijat kertoivat myös lukemista vaikeuttavista tekijöistä. Ymmärrettävyyttä vaikeuttaviksi tekijöiksi aineistosta nousivat sanasto, sisältö ja ulkoasu.

Koulu-uutisen sanasto osoittautui ymmärrettävyyttä vaikeuttavaksi tekijäksi erityisesti ryhmässä 2, ja ryhmää edustavat selkolukijat raportoivat yhteensä 12:n eri sananmuodon pulmallisuudesta. Eniten haasteita aiheuttivat sananmuodot *uhri-aan*, *pahoimpitely*, *(menetti) tajuntansa* ja *potki*, joista raportoi vähintään kaksi kolmesta ryhmän 2 lukijasta. Koska edellä

mainitut sananmuodot ovat koulu-uutisen ymmärtämisen kannalta keskeisiä, voidaan ajatella, että koulu-uutista ei ehkä täysin ymmärretty ryhmässä 2. Vaikeaa sanastoa sisältävä uutinen koettiin myös raskaaksi lukea (esimerkki 12). Ryhmän 1 lukijat eivät puolestaan havainneet itselleen vieraita tai haastavia sanoja koulu-uutisessa.

(12) jos tämä mm lehti on esimerkiksi mm maahanmuuttajille sitten ehkä sanasto voi olla vähän helpompi koska sitten se tekee en tiedä puoli tuntia lukea vain yksi artikkeli ja sitten ehkä en halua lukea jotakin muuta hehe (Mila, R2)

Sote-uutisen sanasto koettiin puolestaan huomattavasti haastavammaksi, ja sanaston ymmärrettävyydyspulmia esiintyi molemmissa ryhmissä. Ryhmässä 1 pulmallisiksi koettiin yhdeksän eri sananmuotoa, ryhmässä 2 niitä raportoitiin olevan 12. Sote-uutisen haastavimmiksi koettuja sananmuotoja olivat *sote*, *hyvinvointialueet*, *hyvinvointialuetta*, *valtuustoihin*, *maakunniksi* ja *vauhdikkaasti*. Kaikkein haastavimmaksi osoittautui sana *sote*, jonka pulmallisuudesta olivat yhtä mieltä neljä viidestä selkolukijasta. Erityisesti ryhmässä 2 *soten* ajateltiin olevan palvelun nimi (esimerkit 13 ja 14).

(13) mm minä ajattelen että sote se on nimi palvelun nimi (Vera, R2)

(14) jos mä ymmärsin oikein mm artikeli puhu uusi mm systeemistä tervey- terveysalalla sen nimi on sote (Mila, R2)

Kuten koulu-uutisen kohdalla myös sote-uutisen haastaviksi koetut sanat, erityisesti *sote* ja *hyvinvointialueet*, ovat uutisen sisäistämisen kannalta varsin olennaista, minkä vuoksi niistä olisi toivottavaa antaa lukijalle lisää tietoa.

Sisällön ymmärrettävyydspuutteet selkoudutisissa liittyivät pitkälti havainnollisuuden puutteeseen. Koulu-uutisesta ei noussut esiin erityisiä ymmärrettävyyden haasteita, vaan selkolukijat toivoivat pikemmin saavansa vielä lisää tietoa uutisen tapahtumista (esimerkki 15).

- (15) no siinä oli niinkur riittävästi tietoa mut vois siinä olla ehkä niinku enemmän tietoa siitä että millä tavalla toi asia niinku saatais korjattua (Matti, R1)

Huomionarvoista on kuitenkin se, että uutisen aihe – kouluväkivalta ja erityisesti Vantaalla koulussa tapahtunut pahoinpitely – oli jokaiselle ryhmän 2 lukijalle vieras.

Abstraktimman sote-uutisen sisältö oli sen sijaan useammalle lukijalle vaikea ymmärtää. Uutisen aihe oli vieras kahdelle ryhmän 2 lukijoista. Kolmannelle ryhmän 2 lukijalle sekä ryhmän 1 molemmille lukijoille sote-uudistus oli aiheena tuttu, mutta kukaan heistä ei ollut perehtynyt siihen tarkemmin.

Sote-uutisen keskeisimmäksi sisällön ymmärrettävyysspulmaksi osoittautui tiedon puute, mikä aiheuttaa tekstiin niin sanottuja sisällöllisiä aukkoja. Selkoteksteissä sisällöllisiä aukkoja pitäisi välttää, sillä selkolukijalla ei välttämättä ole riittäviä tietoja ja taitoja niiden täyttämiseksi (Leskelä 2019: 119). Haastatteluissa kävi ilmi, että esimerkiksi sote-uudistuksen kannalta melko olennaisesta asiasta – hyvinvointialueista – olisi tarvittu lisää tietoa, jotta lukijat olisivat ymmärtäneet, mistä hyvinvointialueissa on kyse. Aineistoesimerkit 16 ja 17 osoittavat, millaisia aukkoja uutiseen oli selkolukijoiden näkökulmasta jäänyt.

- (16) nii siis hyvinvointialueet ni se on ehkä sit semmone että siit ei oikein niinku tiiä et mitä ne on että niistä ei oo niinku tossa uutisessa kerrottu (Matti, R1)

- (17) mm onkse joo alue on mm onko helsinki tai uusimaa tai mitä vaan joo mutta en tiedä mm kuinka monta hyvinvointialuetta ovat suomessa ja onko se tulee koko suomeen tämä systeemi vai vain uusimaa tampere turku tai oulu (Mila, R2)

On huomattava, että hyvinvointialueita oli pyritty selittämään uutisessa seuraavan virkkeen avulla: *Sote-uudistuksessa Suomeen perustetaan 21 hyvinvointialuetta, jotka huolehtivat sote-palveluista*. Kuvauksesta käy ilmi, mikä hyvinvointialueiden tehtävä on, mutta on ilmeisen selvää, ettei sillä onnistuttu vastaamaan selkolukijoiden tarpeisiin. Haastaviksi koetut sote-alkuiset sanat tuskin helpottavat kuvauksen ymmärtämistä. Uutisen abstraktisuus tiivistyy kysytässä Pekalta *soten* tarkoituksesta tämän vastaukseen *eei mitään hajuu*.

Ulkoasulla voidaan paitsi tehostaa myös heikentää sanoman sisäistämistä (Wiio 1997: 125). Haastatteluaineistosta käy ilmi, että myös *Selkosanomien* uutisteksteissä ulkoasulla oli kahdenlaista vaikutusta. Ulkoasun havaittiin vaikeuttavan uutisten ymmärrettävyyttä erityisesti silloin, kun uutisten eri osat eivät erottuneet toisistaan riittävän selkeästi (esimerkki 18) ja silloin, kun fontti ja riviväli olivat liian pieniä (esimerkit 19 ja 20).

- (18) voisi olla mm kirjoitettu vähän eri että se [ingressi] on ymmärtänyt että okei tämä asia on tärkein tässä (Mila, R2)
- (19) mä katon tota tekstiä että tota et toihan on toi rivien väli mä aattelin et jos se ois vähän isompi ni (Matti, R1)
- (20) no kyllä neki [kirjaimet] voisi olla vähä isommat (Pekka, R1)

On kuitenkin huomioitava, ettei kukaan selkolukijoista kokenut ulkoasun vaikutaneen merkittävästi uutisen ymmärtämiseen, vaan he kertoivat lähinnä, miten uutisten ulkoasu voisi olla vieläkin selkeämpi. Ulkoasuun on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota, sillä juuri selkojulkaisussa ulkoasulla voi olla ymmärrettävyyden kannalta ratkaiseva merkitys (Leskelä 2019: 176).

Lopuksi

Keskeisimmiksi selkouutisten ymmärrettävyyttä vaikeuttaviksi tekijöiksi näyttäsivät aineiston perusteella nousseen vaikea sanasto ja sisällön abstraktisuus. Tutkimus kuitenkin osoittaa, että selkouutisten ymmärrettävyys vaihtelee uutiskohteisesti. Ymmärrettävyyttä voidaan lukijoiden mukaan tukea suosimalla helppoa sanastoa, käsittelemällä aihetta konkreettisesti sekä tarjoamalla lukijalle mahdollisuutta samastua uutiseen ja motivoitua lukemaan se. Havainnot tukevat myös aiempaa tutkimusta, jossa on osoitettu, että uutisen kuvalla voidaan ohjata lukijan tulkintaa tekstistä. On kuitenkin huomattava, että aineisto, jota tässä tutkimuksessa tarkastelen, on pieni, ja tulosten yleistäminen vaatisi laajempaa aineistoa ja lisää tutkimusta. Esittämäni havainnot osoittavat kuitenkin, millaisten tekijöiden selkolukijat havaitsivat yhtäältä helpottavan ja toisaalta vaikeuttavan selkouutisten ymmärrettävyyttä tässä aineistossa.

Tutkimuksen tulokset viittaavat myös selkolukijoiden välisiin eroihin. Vaikka selkokielen perustasolla (ks. selkokielen tasoista esim. Airaksinen 2019: 4) olevalla tekstillä voidaan palvella suurta joukkoa selkokieltä tarvitsevia ihmisiä, on selvää, etteivät esimerkiksi kielenoppijan ja kehitysvammaisen lukijan tarpeet ole samanlaiset. Kuten aineistosta kävi ilmi, kehitysvammaisilla lukijoilla ymmärrettävyydyspulmat liittyivät useimmiten abstraktiin sisältöön tai haastavaan

ulkoasuun, kun kielenoppijat puolestaan takeltelivat kulttuurisidonnaisen sanaston ja vaikeiden rakenteiden kanssa. Sanaston onkin havaittu olevan merkittävin yksittäinen ymmärrettävyyteen vaikuttava tekijä S2-oppijoilla (Kananen & Tuisku 2014: 22).

On tunnettua, ettei selkokielen kohde-ryhmien haastatteleminen ole aivan mutkatonta, ja artikkeli vahvistaa osaltaan aiemmin tiedettyä. Haastattelumenetelmään liittyvät haasteet nousivat esiin erityisesti ryhmässä 1, jossa haasteeksi osoittautui lukijoiden taipumus myöntövyvyyteen sekä omien ymmärrettävyyden haasteiden tunnistaminen ja tunnistaminen. Ryhmä 2 taas ilmaisi näkemyksiään ja ymmärrettävyyteen liittyviä tekijöitä suoremmin.

Vaikka joidenkin selkokielen käyttäjäryhmien haastattelemisessa onkin omat haasteensa, heitä on tulevaisuudessa kuuluttava entistä enemmän. YK:n vammais-sopimuksen henkeä kuvastava slogan *ei mitään meistä ilman meitä* näyttäköön suuntaa selkokielen tutkimuksellekin.

JENNI STOLT
jennijohannastolt@gmail.com

Kirjoittaja on selkokielen asiantuntijana työskentelevä suomen kielen maisteri.

Lähteet

- AIRAKSINEN, ELLA 2019: *Puhuttelevaa selkokieltä. Vertaileva tekstianalyysi puhuttelun keinoista ja kohteliaisuudesta selko- ja yleiskielisessä oppaassa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202001281169>.
- DAHLGREN, SONJA 2020: Selkokieltä S2-oppijalle – kaikille selviä hallinnollisia tekstejä. – *Puhe ja kieli* 39 (4) s. 325–344.
- FRÖHLICH, WALBURGA – CANDUSSI, KLAUS 2021: Easy language in Austria – Camilla Lindholm & Ulla Vanhatalo

- (toim.), *Handbook of easy languages in Europe* s. 37–42. Berlin: Frank & Timme.
- HEIKKINEN, VESA 2012: Ymmärrettävyyss-tutkimuksen kysymyksiä – *Kielikuvia* 2/2012 s. 40–44.
- KANANEN, LAURA – TUISKU, SARA 2014: *Tietoa antavan tekstin ymmärrettävyys aikuisten alkeistason S2-oppijoiden näkökulmasta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201406091969>.
- KULKKI-NIEMINEN, AULI 2020: Journalistisia tekstejä selkokielellä. Saavutettavan median tarjonnasta ja erityispiirteistä. – *Media & viestintä* 43 (4) s. 385–402.
- 2023: Journalistisen valokuvan rekon-tektualisoiminen selkouutiseen. – *Virit-täjä* 127 (1) s. 60–89.
- LESKELÄ, LEEALaura 2011: *Selkotekstin tes-taus*. Helsinki: Selkokeskus. https://selkokeskus.fi/wordpress/wp-content/uploads/2016/09/Selkotekstin_testaus_2011.pdf (15.9.2021).
- 2019: *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Espoo: Kehitysvammaliitto ry, Oppimateriaalikeskus Opike.
- LESKELÄ, LEEALaura & LINDHOLM, CAMILLA (toim.) 2012: *Haavoittuva keskustelu. Keskustelunanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta*. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 6. Helsinki: Kehitysvamma-liitto ry.
- Opetushallitus 2021: *Kehittyvän kielitaidon tasojen kuvausasteikko*. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kehittyvan-kielitaidon-tasojen-kuvausasteikko> (15.9.2021).
- Selkokeskus 2021a: Selkokielen sanasto. Kehitysvammaliitto ry, Selkokeskus. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/nain-kirjoitat-selkokielta/selkokielen-sanasto/> (28.10.2021).
- 2021b: Helpot kielen rakenteet. Kehitysvammaliitto ry, Selkokeskus. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/nain-kirjoitat-selkokielta/helpot-kielen-rakenteet/> (28.10.2021).
- Selkosanommat 2020: Koulujen turvallisuus huolettaa. – *Selkosanommat* 15/2020 s. 3.
- Selkosanommat 2020: Sote parantaa terveys-palveluja. – *Selkosanommat* 16/2020 s. 3.
- WIIIO, OSMO A. 1992: *Viestinnän tutkimus-suuntia*. Helsinki: Yliopistopaino.
- 1997: *Johdatus viestintään*. Porvoo: Weilin+Göös.

Selkokieltä Venäjällä

Tämän havaintokirjoituksen aiheena on selkokieli Venäjällä. Tarkastelun tueksi erittelen joukon tulokulmia, joita voidaan käyttää selkokielen tutkimuksen ja sen yhteiskunnallisen aseman tarkastelussa.

Yleinen kiinnostus selkokieltä koh-taan voi syntyä puhtaasti käytännön tar-peista. Jos 15 % väestöstä jää normaalin vi-rallisen informaation saavuttamattomiin, se on riski syrjäytymiselle, mikä on paitsi henkilökohtainen menetys heille itselleen myös heijastuu laajasti yhteiskunnan toi-

mintaan (ks. esim. Maaß 2020; Perego 2020).¹ Siksi selkokielen käytöllä on kes-

1. Selkokielen merkitys korostuu kriisiaikoina. Suomessakin on koronaepidemian yhteydessä kiinnitetty paljon huomiota luotettavan tiedon tärkeyteen maahanmuuttajien piirissä. Japanissa puolestaan vuoden 1995 maanjäristyksen uhrien joukossa maahanmuuttajien osuus oli kaksinker-tainen kantäväestöön verrattuna. Syyksi todettiin ymmärrettävän informaation puute. Tämä toimi sysäyksenä selkokielen kehittämiseksi Japanissa. (Tsygalsnitskaja, Matsushita & Usuyama 2019.)